

FELSŐOKTATÁS FINANSZÍROZÁSÁNAK SAJÁTOSSÁGAI

PARTICULARITY OF FINANCING OF HIGHER EDUCATION

LÁBAS ISTVÁN PhD-hallgató

DR. DARABOS ÉVA egyetemi docens

Debreceni Egyetem Gazdálkodástudományi Kar

Abstract

The changes in the financing of higher education, particularly the drastic reduction of the state-supported places as well as the significant withdrawal of State aid, are substantially rearranging the sources necessary for the functioning of institutions. The authors are examining the changes from more than one angle since the higher education institutions obtain the funds from numerous sources and via different channels. The expenditures-to-GDP ratio accepted in the international practice is analysed at first and then the trend in the amount of institutional sources is analysed, pointing out that the amount of budget support granted to the higher education decreases while the state budget expenditures go on increasing from year to year. The treatise primarily processes domestic specialized literary sources. The analysis has been prepared since 2009, based on the available statistical data as well as the expenditure headings for the central state budget and the report of the State Audit Office.

1. Bevezetés

A felsőoktatás finanszírozása egy igen szerteágazó, többszörösen összetett rendszer, mely megközelíthető egyrészt elmélet, másrészt gyakorlati oldalról egyaránt. Kiterjedést tekintve többféle vizsgálati lehetőség valósítható meg; nemzetközi, országos, regionális, sőt még intézményi szinten is. A felsőoktatás finanszírozási rendszerének átalakítása hosszú ideje az állam elsődleges feladatai közé tartozik, óriási felelősséggel jár, hiszen a szektor fontosságának súlya megkérdőjelezhetetlen nem csak társadalmi, de egyben gazdasági szempontból is. A felsőoktatás mindig is fontos szerepet töltött be a társadalmi értékrendszer közvetítésében és az önmagáért való tudásfejlesztésben.¹ Az azonban egészen új jelenség, hogy a XXI. századra a tudás és az információ vált a gazdaság fő hajtómotorjává: „Ebben az évszázadban az országok gazdasági sikerét a felsőfokú oktatási intézmények határozzák meg. Az egyetemek termelik egy virágzó társadalom alapanyagát: a gondolkodó, a kifejező és a kreatív fiatalokat, akiket arra szoktattak, hogy jó kérdéseket tegyenek fel és érdekes új ötleteket gondoljanak tovább.”² Így tehát helytálló az a tény, miszerint a felsőoktatásba fektetett tőke, munka az emberi erőforrások terén, így közvetve a gazdaságban is a legjobban hasznosul.

Maga a technológiai fejlődés és azon belül az információs technológia az, amely óriási igényt támaszt az újszerű és rugalmas ismeretek és képességek iránt. A rugalmas képességeket pedig leginkább a felsőoktatásban lehet kifejleszteni azáltal, hogy a hallgatók megtanulnak „tanulni”. Közgazdaságilag fontos kiemelni a következő összefüggést: az átlagosnál nagyobb mértékű tőkefelhalmozás fokozza a növekedést, ám a csökkenő határhozzamok miatt ez a hatás csak átmeneti jelleggel jelenik meg. A hosszú távú növekedés

fenntarthatósága csak innovációval, technológiai fejlesztéssel és tudásfelhalmozással lehet elérni, és a fő különbség; a fizikai és a tudástőke között abban rejlik, hogy a tudástőke határhözama nem csökken.”^{3, 4} Napjainkban is igaz az az állítás, hogy egyrészt az egyetemi, a főiskolai diploma megszerzése egyre több fiatal számára válik fontos céllá, másrészt a munkaerőpiacon a releváns szaktudás egyik lehetséges mérőszámaként a diploma szinte teljes mértékben elfogadottá vált a vállalatok körében.⁵ A gazdasági növekedés kulcseleme, a versenyképesség fontos meghatározója a jól képzett, egészséges munkaerő.

2. Felsőoktatási intézmények gazdálkodása

Az állami felsőoktatási intézmények az elmúlt években folyamatosan változó gazdasági, társadalmi és jogi környezetben folytatták tevékenységüket. A hallgatói létszám, annak összetételének alakulását nagyban befolyásolta az államilag finanszírozott létszámkeret, illetve az egyes tudományágak közötti elosztásának változása. Az államilag finanszírozott képzések, illetve a hallgatói létszám csökkenése⁶ és átrendeződése eltérően érintette a különböző tudományterületeken és régióban működő intézmények finanszírozását. Az állam által biztosított források összegében és egyben arányaiban is jelentős változások következtek be, miközben a normatív támogatások összege folyamatosan csökkent, a támogatásértékű és a költségvetésen kívülről származó bevételek összege pedig nőtt.⁷

A felsőoktatási intézmény az oktatás, a tudományos kutatás, a művészeti alkotó tevékenység, mint alaptevékenység folytatására létesített szervezet, s egyben jelentős vagyoni felettel rendelkező, hazai és európai uniós pályázatokat elnyerő, közbeszerzéseket bonyolító, fejlesztéseket végrehajtó gazdálkodó szervezetté vált. Mindez megújult gazdálkodási, menedzsment, szabályozási és kontroll mechanizmusokat igényel az intézményektől.

Költségvetési szervekre, köztük az állami felsőoktatási intézményekre is vonatkozó gazdálkodási szabályokat az államháztartási törvény és annak végrehajtási rendeletei, a költségvetési szervek belső kontrollrendszeréről szóló kormányrendelet, a számviteli törvény és a költségvetési szektort érintő számviteli kormányrendelet, valamint az állami és a nemzeti vagyonról szóló törvények tartalmazzák. Az egyetem, mint költségvetési szerv a rá vonatkozó államháztartási szabályok szerint gazdálkodik, ugyanakkor piaci körülmények között versenyez a hazai és nemzetközi oktatási, kutatási, szolgáltatási piacon. A felhalmozott tudás alkalmazása, innovációs eredményekbe való átültetése is az egyetem fontos feladata.

3. Rendszerszintű forrásallokálás

A felsőoktatás működésének költségét elsősorban a felsőoktatásban részt vevő hallgató és/vagy az állam fizeti, ezáltal egyfajta vegyes finanszírozású modell érvényesül. A hazai és a nemzetközi gyakorlatban számos finanszírozási modell ismert, mindegyik mellett szólnak érvek és ellenérvek.^{8, 9, 10, 11, 12, 13} Abban az esetben, ha a felsőoktatás költségeit az állam fedezi, akkor az a kérdés merül fel, hogy mi a közösségi források elosztásának célszerű módja. A támogatást megkaphatják közvetlenül a felsőoktatási intézmények vagy közvetve a hallgatók. A rendszerszintű forrás lehetőségek egyfajta megosztását 1. számú ábra szemlélteti.

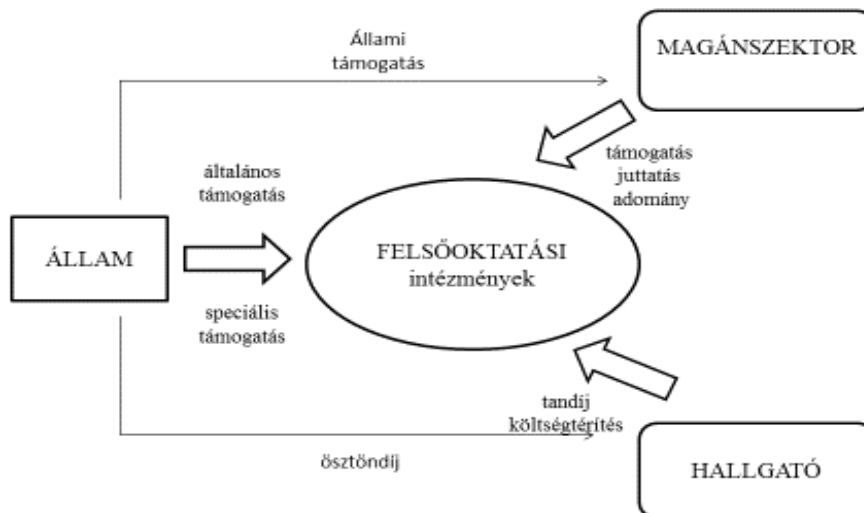
A felsőoktatási intézmények finanszírozása alapvetően 3 fő forrásból származik:

- Nemzeti kormány,
- Magánszektor,
- Hallgató (háztartás).

Jelenleg a felsőoktatási intézmények finanszírozása több forrásból valósul meg, melyből az állami támogatás továbbra is meghatározó szerepet játszik, bár egyre csökkenő mértékben. A magánbefektetők bevonása azonban csak akkor és ott lehet sikeres, ahol a képzés kapcsolódik az ipari eredményekhez. Az egyetemi rektorok elképzelései alapján, a finanszírozásban a jelenleginél sokkal nagyobb arányban van szükség a jövőben a magán (nem közösségi) források bevonására.¹⁴ Azonban nem csak az egyre szűkülő források, hanem a világban zajló megatrendek – a globalizáció, a gyors technológiai változások, a demográfiai folyamatok és a változó társadalmi igények – is kihívás elé állítják a felsőoktatást.

1. ábra. Felsőoktatási intézmények finanszírozása

Figure 1. Financing of Higher Education

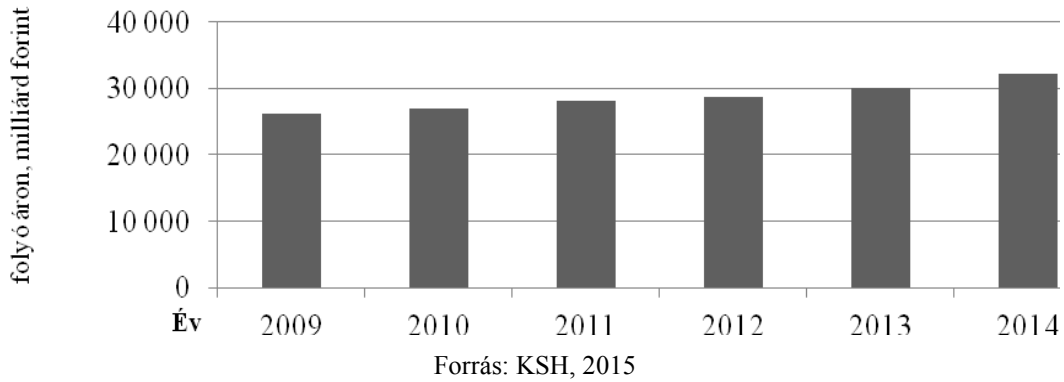
Forrás: Lepori Et al (2007)

Elvárásként jelenik meg a felsőoktatási intézményekkel szemben, hogy alaptevékenységük, oktatási illetve kutatási tevékenységük megvalósítása során egyre nagyobb mértékben támaszkodjanak az általuk „megtermelt” saját bevételekre, piaci forrásokra, így tehát a külső bevételi források stabilizálásával csökkenhetővé válna a kialakult jelenlegi függőségük a költségvetési forrásoktól. E cél elérését a költségvetési gazdálkodás jelenlegi, szigorú szabályozási környezetében megjelenő anomáliák, problémák (vagyongazdálkodás, eszközbeszerzések korlátozásai, a saját bevételek felhasználására vonatkozó kötöttségek stb.) jelentős mértékben akadályozzák, ellenérdekeltté teszik az intézményeket a hatékony gazdálkodás elérésében, a fejlesztésekben.¹⁵

4. A felsőoktatás költségvetési adatai

A hazai felsőoktatás finanszírozásának módszereiben és finanszírozásának terjedelmében jelentős változások következtek be 2010 óta, ezért vizsgálataink során a 2009-es év adatait tekintjük bázisnak, bár a pénzügyi válság hatásai ekkor már érezhetőek voltak a felsőoktatásban is. A tendenciát több szemléletben is vizsgáljuk.

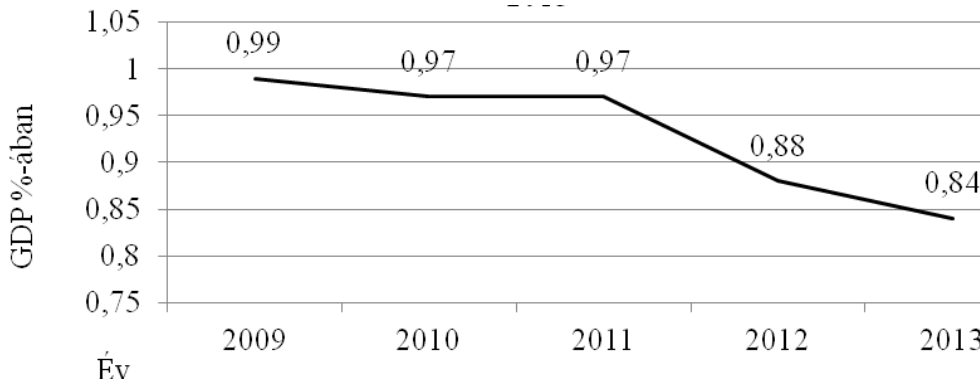
2. ábra. GDP értéke folyó áron 2009–2014 között
Figure 2. The value of GDP at current prices between 2009–2014.

A gazdaság összeteljesítményének mérésére a legáltalánosabban használatos a GDP arányos mutató. A 2. számú ábra adataiból látható, hogy Magyarországon lassan, de folyamatosan emelkedik az éves GDP értéke.

Gyakran használatos az oktatási kiadások a GDP százalékában számított mutató, ami az állami költségvetés összes oktatási kiadását mutatja meg a GDP százalékában. Input jellegű mutató, idősorban a humán tőkébe befektetett beruházások változását méri. A 3. számú ábra a költségvetés felsőoktatásra fordított kiadását mutatja a GDP százalékában.

3. ábra. Felsőoktatási kiadások a GDP %-ában 2009–2013 között
Figure 3. Expenditure of higher education as % of GDP between 2009–2013.

Az évről évre növekvő GDP összegéből arányaiban egyre kevesebbet fordítunk a felsőoktatás finanszírozására. 2014-ben a felsőoktatásra fordított kiadás nem érte el az 1%-ot (0,84%), miközben az uniós átlag közel 2% körül van. Mint a 2. és a 3. ábrán is látszik, az ország finanszírozási képességéhez képest a felsőoktatás állami támogatása folyamatosan csökkent.

A kormány megbízásából készített, a felsőoktatás átalakítására irányuló koncepciót tartalmazó tanulmány alapján a magyar állami felsőoktatási intézmények finanszírozási forrásainak megoszlását az 1. számú táblázat tartalmazza 2012–2014-es évek átlagára vonatkozóan.

Az adatok alapján megfigyelhető, hogy a felsőoktatási intézmények működéséhez szükséges bevételek körülbelül a felét a közvetlen állami támogatások teszik ki, ugyanak-

kor az egyes források felhasználási jogcímei között vannak átfedések, pl. a K + F-re szánt források esetében.

A kormány szándéka szerint az uniós közösségi finanszírozást úgy kell felhasználni, hogy létrejőjenek azok a struktúrák és üzleti modellek, amelyek a már közvetlen tevékenységhez kapcsolódó finanszírozási rendszerben megjelenítenek olyan formákat, amelyek az intézmények K + F + I-tevékenység termékeinek, szolgáltatásainak értékesítését megalapozzák.

1. táblázat. Felsőoktatási intézmények bevételi forrásai
Table 1. Sources of income for Higher Education Institutions

Közvetlen állami támogatás	50%
Közösségi pályázati források*	24%
Közvetlen bevételek**	22%
Közvetlen K+F bevétel	2-4%
Adomány	<1%

Megjegyzés:

* Egyharmad részben K+F típusú projektek, jelentős részben EU forrás.

** Nem K+F feladatra, jelentős részben tandíj, szolgáltatások stb.

Forrás: I4

A jövőben szükséges lenne kiemelten foglalkozni magával a K + F, az intézmény tevékenységéből származó bevételek, illetve az adomány típusú bevételek növelésének lehetőségével.

Az adományok tekintetében egyfajta lehetőségként jelenthetne meg az adókedvezmény igénybevételenek érvényesítése. Ezzel a lépéssel elérhetővé válna a felsőfokú oktatási intézmények minőségbeli fejlődésének nagyobb mértékű elősegítése, illetve esélyt teremtene az állami függőség csökkentésére. Véleményünk szerint, ha a vállalkozások adókedvezményként érvényesíthetnék a támogatásaikat, azzal elérhetővé válna egyfajta minőségbeli előrelépés is. Ennek érvényesüléséhez azonban előtte struktúraváltás lenne szükséges.

Az Állami Számvevőszék munkatársai által 2015-ben a felsőoktatási intézmények gazdálkodásának és működésének ellenőrzése során szerzett tapasztalatokról készített tanulmány adatait a 2. táblázat tartalmazza az intézmények főbb bevételi források szerinti csoportosításában.

2. táblázat. Főbb finanszírozási források alakulása 2009–2013 között
Table 2. Main sources of income for Higher Education Institutions between 2009–2013

Bevételi források	2009	2010	2011	2012	2013	Változás 2009 = 100%
	milliárd forint					
Költségvetési támogatás	203,1	199,8	188,2	175,1	175,2	-13,8
Támogatás értékű bevételek	127,9	164,7	186,8	178,4	209,8	64,0
Saját bevételek	97,8	107,7	109,5	107,5	111,6	14,1

Forrás: Vertényi et al, 2015

Az irányító szervtől kapott költségvetési támogatás (35,4%), a támogatás értékű bevételek (32,6) és a saját bevételek (20,1%) a 2009–2013-as évek átlagában a források 88,1%-át teszik ki. A maradék közel 12%-ból az előirányzat maradvány igénybevétele 8,5%-kal, államháztartáson kívülről átvétel 2,5%-kal és az egyéb finanszírozási bevételek 0,9%-kal részesednek. A fenntartó szerv által biztosított támogatásoknak meghatározó szerepe volt

a finanszírozási forrásokon belül, 2009-ről 2013-ra nominális értéken 13,8%-kal, reálértéken 26,4%-kal csökkent az értéke. A kapott költségvetési támogatás 87,7%-át ekkor még a normatív alapú támogatás tette ki, ami a vizsgált évek alatt 27,6%-kal csökkent.¹⁶ A normatív támogatások alakulását meghatározza a képzési szerkezet (gazdasági, jogi, orvosi stb.) az államilag támogatott hallgatói létszám, az oktatók és a kutatók számának változása, továbbá a vonatkozó normatívák jogszabály szerinti összege.

Az intézmények ezen kívül pályázati úton és egyedi elbírálás alapján, valamint egyéb jogcímen is részesülhettek költségvetési támogatásban. A pályázati úton és egyedi elbírálás alapján kapott költségvetési támogatások aránya az összes irányító szervei támogatáson belül 1,9%-ról 6,4%-ra, összege pedig közel háromszorosára emelkedett. Az időszak átlagában a támogatások csaknem kétharmadát a nagy egyetemek nyerték el. Az egyéb jogcímen biztosított támogatások aránya az összes költségvetési támogatásból 6,0%-ról 18,3%-ra, összege pedig több mint kétszeresére emelkedett.

A folyamatosan csökkenő költségvetési támogatások mellett az intézmények vagyoni, pénzügyi helyzetét fokozottan befolyásolta, hogy milyen mértékben jutottak egyéb forrásokhoz. Az egyéb források közül a legjelentősebb az államháztartásból származó támogatásértékű bevételek, amelyek tartalmuk szerint támogatások, azonban az intézmények valamely közfeladat államháztartási pénzekkel történő finanszírozására vehettek igénybe a fenntartói támogatásból meghatározott módszerrel és technikával. Ide tartoznak a központi költségvetési szervtől, elkülönített állami pénzalaptól, társadalombiztosítási alapoktól, önkormányzattól, fejezeti kezelésű előirányzattól (pl. nemzeti operatív programokhoz kapcsolódó uniós támogatásból) származó források. A támogatásértékű bevételek 2013-ra jelentősen, 64%-kal növekedtek (2. táblázat).

A saját bevételek – többek között – a nem állami finanszírozású képzésben részt vevő nappali és levelező hallgatók költségtérítéséből, a tanfolyami képzések, a kutatási, fejlesztési és egyéb tevékenységhez kapcsolódó szolgáltatás nyújtás ellenértékéből, egyes vagyontárgyak értékestéséből, hasznosításából származhatnak. A realizálható saját bevételek nagyságát befolyásolja az adott intézményben tanuló költségtérítéses hallgatók száma, a képzés jellege, az intézmény vagyonának nagyságrendje, összetétele, többirányú hasznosíthatósága. Emellett a saját bevételek nagyságrendjére hatással voltak az adott intézmény adottságai, a társadalmi-gazdasági és jogszabályi környezet, de jelentősen befolyásolta az egyetemek autonómiájából származó lehetőségek kiaknázása, a változásokhoz való rugalmas alkalmazkodás. Az intézmények saját bevétele 2013-ra 97,8 milliárd forintról 111,6 milliárd forintra emelkedett, ami az időszak egészében 14,1%-os növekedést jelent.

A 2. táblázat adatai alapján megállapítható, miközben a fenntartó szerv által biztosított költségvetési támogatás összege folyamatosan csökkent a vizsgált években, addig a támogatásértékű és saját bevételek összege jelentősen emelkedett, s ez a források összetételében jelentős átrendeződést eredményezett.

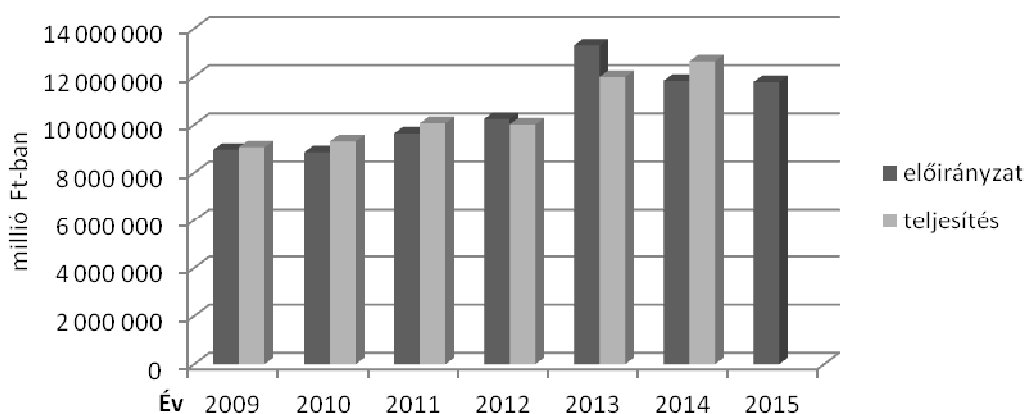
A felsőoktatás finanszírozásában bekövetkezett változások – elsősorban az államilag támogatott férőhelyek drasztikus csökkentése, ennek következményeként a hallgatói létszám visszaesése¹⁷ – alapjaiban rendezik át az elmúlt 20–25 évben kialakult intézményrendszert, egyúttal az intézményektől eddigi gazdálkodásuk lényeges átalakítását követelik meg.

A forráshiány következménye közé sorolható egyrészt a személyi kiadások csökkenése, ami 2013-ra Polonyi¹⁸ számítása szerint több mint 40%-os csökkenést jelent, ezért a felsőoktatási intézmények leépítésre kényszerültek pl. korai nyugdíjazás, külső óraadók és esetenként az oktatók elbocsátása is előfordult. A statisztikai adatok szerint 2010 és 2013 között az összes oktatói létszám 4,4%-kal, ebből a professzorok száma 7,5%-kal esett

vissza, ugyanakkor a tanársegédek számának 11%-os csökkenése tapasztalható ugyanezen időszak alatt.

A 2013-ra bekövetkezett támogatáscsökkenés – valamint az új felsőoktatás-politika nyomán bekövetkezett hallgatói létszám csökkenés – az egyes egyetemeket és főiskolákat eltérő mértékben érintette, a vidéki főiskolákat esetenként nehéz helyzetbe hozta. A Magyar Rektori Konferencia adatai szerint – 2008 és 2013 között – a szolnoki és a bajai főiskola állami támogatásból származó bevétele közel negyedére csökkent, a gyöngyösi és a nyíregyházi főiskola állami támogatásának összege alig haladta meg a 2008. évi érték 40%-át. Ezzel szemben pl. az Óbudai Egyetem 17%-kal, a Magyar Táncművészeti Főiskola és a Szent István Egyetem csaknem 20%-kal, a Semmelweis Egyetem 25%-kal, a Budapesti Műszaki Egyetem 30%-kal kevesebb állami támogatásban részesült. A középmezőnyben 35–40%-os támogatás elvonást könyvelhet el a debreceni, a pécsi, a miskolci, a szegedi egyetem és kaposvári főiskola, valamint az ELTE. Az ún. nagy egyetemek támogatásának csökkenését valamelyest kompenzálja a kiemelt és kutató egyetemi státusszal járó többlet támogatás.

4. ábra. A központi költségvetés kiadásainak alakulása 2009–2015 között
Figure 4. Central budget expenditures between 2009–2015

Forrás: KSH, 2015 adatai alapján

A 4. számú diagram adatsora a központi költségvetés kiadási előirányzat és teljesítés összegének változását mutatja 2009 és 2015 között. Az adatok alapján megfigyelhető, hogy a kiadás összege folyamatosan nő, szignifikáns eltérés csak 2013-ban következett be. Az előirányzat illetve tényadatok között csak minimális eltérés tapasztalható a vizsgált időintervallumban. A 2013-as év kiugrását a költségvetési szervek és fejezeti kezelésű előirányzatok, kamatkidadások, illetve állami vagyonnal kapcsolatos kiadások növekedése okozta. Fontos azonban kiemelni, hogy ezen központi költségvetési kiadásokból mekkora összeggel részesedik a felsőoktatás.

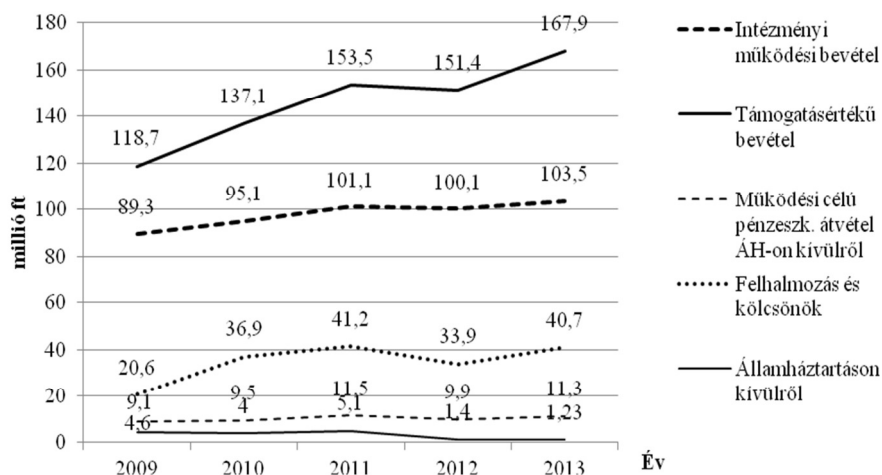
A statisztikai adatok szerint a felsőoktatási intézmények összbevételek értéke 2009 és 2013 között folyamatosan emelkedett, 242,3 millió forintról 324,63 millió forintra. Az 5. ábra adatainak alakulása számos tényező együttes hatásaként értelmezhető, a teljesség igénye nélkül csak néhányra mutatunk rá.

- Az orvoskarokhoz kerülő társadalombiztosítástól származó bevétel a bázis évhez (2009) képest 2013-ra 40%-os szintről 37%-ra mérséklődött, összegében viszont majdhogy nem negyedével növekedett.

- A fejezeti kezelésű előirányzatoktól kapott bevételek összbevételen belüli aránya 2,5%-ról 2013-ra közel 10%-ra emelkedett, míg összege ötszörösére nőtt. Oka elsősorban abban keresendő, hogy az Uniós Fejlesztések forrásai a központi költségvetés önálló fejezetét alkotják; fejezeten belül az egyes programok forrásai fejezeti kezelésű előirányzatként vannak tervezve.
- Az államháztartáson kívülről származó források értéke alig változott, aránya a bevételeken belül közel 3,5–4% között mozgott. Ez összegében és arányában is igen alacsonynak mondható.
- A felhalmozási bevételek viszont közel megduplázódtak 2009 és 2013 között, s a bevételeken belüli arányuk 9%-ról 12% fölé emelkedett. Ennek az oka a fejezeti kezelésű előirányzatokról átvett pénzek arányának és összegének a növekedése, amelyek alapvetően az Uniós fejlesztések fejezetéből származnak.

5. ábra. A felsőoktatás bevételeinek alakulása 2009–2013 között

Figure 5. Revenue of higher education between 2009–2013.

Forrás: KSH, 2015 adatai alapján

A hazai felsőoktatás finanszírozási módszerei jelentősen átalakultak az évek folyamán. 2014-től a felsőoktatás normatív finanszírozása helyébe a bázis alapú és a feladatfinanszírozásnak egyfajta vegyes rendszere lépett, ami nehezen átlátható, hosszú távon pedig nem kiszámítható az intézmények számára. Az állami támogatás aránya vizsgált időszakban jelentős mértékben csökkent. Igaz, hogy a felsőoktatás 2013-ban készített stratégiai elképzelése még arról írt, hogy „belátható időn belül érje el a magyar felsőoktatás a GDP arányos költségvetési ráfordítási szint tekintetében az OECD országokban szokásos 1-1,2% körüli értéket”. A 2014 őszén megjelent új felsőoktatási stratégia viszont már úgy fogalmaz, hogy „az elkövetkező években a közvetlen állami támogatás jelentős mértékben nem növelhető, és a rendszer robusztusságát figyelembe véve nem is kívánatos az ilyen mértékű kitétség egyetlen bevételi csatornának.”¹⁹

Az 5. diagram adatait figyelembe véve azonban kérdéses, mikor érhető el az, hogy olyan külső források is megjelenjenek, melyekkel a központi költségvetéstől való függőség mérséklődik. A felsőoktatási intézmények költségvetési beszámolóiban szereplő adatiból egyértelműen kirajzolódik, hogy a felsőoktatási kiadások egyre nagyobb hányadát finanszírozzák az intézmények saját bevételeiből.

5. K + F

A kutatás-fejlesztés igen kiemelkedő szerepet játszik a gazdasági fejlődésünk fenntartásában, versenyképességünk megőrzésében, illetve annak javításában. A világ vezető gazdasági térségei közötti versenyben a technikai fejlődésnek kiemelt szerepe van napjainkban. A 2000-ben elfogadott lisszaboni döntés azt a célkitűzést fogalmazta meg, hogy egy évtized alatt a tagállamokban a GDP arányos K + F-ráfordítás érje el a 3%-ot, ami biztosítaná így az európai kontinens versenyképességének megőrzését. Ezt a célt az Európa 2020 stratégia is tartalmazza, mely kiemelten ráirányítja a figyelmet a kutatás-fejlesztésre szánt vállalkozásoktól származó források jelentőségére is.

A GDP arányos K + F-ráfordítások mutatója a rendszerváltás óta jellemzően 0,9-1 százalékpont körül mozgott, majd a 2000-es években közel 1% volt az értéke. A 3. számú táblázat a K+F ráfordításokat mutatja be a három fő hely szerinti csoportosításban. Látható, hogy a kutatóhelyek összes K + F-ráfordítása folyamatosan növekszik; 2009-ről 2014-re közel 48%-kal. A legnagyobb mértékű növekedés 2012-ről 2013-ra következett be (15,5%), ami a vállalalkozási szektorban történt hirtelen jelentkező ráfordítás növekedéssel magyarázható. A vállalalkozásokhoz kapcsolódó K + F-ráfordítások értéke évről-évre növekedett, 2013-ban közel 22% a növekedés az előző évhez képest, a vizsgált évek alatt összesen 80%-os növekedés figyelhető meg. Ezzel szemben a kutató-fejlesztő intézetek és egyéb kutatóhelyek ráfordítása 2012-ig folyamatosan csökkent, majd 2013-ban az előző évhez képest 19%-kal növekedett a ráfordítás, 2014-ben újabb 4%-os visszaesés tapasztalható.

A felsőoktatási kutató-fejlesztő helyek K + F-ráfordítása ingadozó értéket mutat. 2011-ben érte el maximális, 67 924 millió forint értékét a vizsgált időszakban. 2012–2014-es években azonban csökkent a K + F-re fordítható összeg.

3. táblázat. Kutatás-fejlesztési ráfordítások 2009–2014 között (millió forint)
Table 3. Expenditure of R&D between 2009–2014

Év	Összes K+F-ráfordítás	A kutató-fejlesztő intézetek és egyéb kutatóhelyek	A felsőoktatási kutató-fejlesztő helyek	A vállalalkozási kutató-fejlesztő helyek
2009	299 159	60 003	62 633	171 225
2010	310 211	57 450	61 819	185 548
2011	336 537	53 036	67 924	210 073
2012	363 683	52 528	66 958	238 671
2013	420 100	62 572	60 464	291 679
2014	441 092	60 608	59 537	315 499

Forrás: KSH, 2015 adatai alapján

A 4. számú táblázat alapján látható, hogy a Közép-Magyarországi régió szinte torony magasan vezet a többi régióhoz képest. Itt működik a legtöbb K + F-hely (1583 db), itt a legmagasabb a kutatásra és fejlesztésre fordított kiadás összege és az ezer lakosra jutó ráfordítás értéke. Ennek oka, hogy Budapest, mint főváros rendelkezik a legnagyobb vonzási képességgel. A K + F-ráfordításokat tekintve Dél-Dunántúl és Észak-Magyarország van a legkedvezőtlenebb helyzetben.

A nemzetközi tendenciának megfelelően szükséges lenne annak előmozdítása, hogy a vállalati szféra fokozatosan, nagyobb mértékben vegyen részt az oktatás és K+F finanszírozásában. A vállalatok így hozzájárulnának a piaci igényeket kielégítő, magasan kvalifikált munkaerő képzéséhez, egyfajta visszacsatolás valósulna meg az egyetemek és a piaci szereplők között, illetve a munkaerő kereslet és a kínálat között.

4. táblázat. K+F jellemző számai régiós szinten 2013-ban

Table 4. R & D figures typical regional level in 2013

Régiók	K+F helyek száma (db)	K+F ráfordítás (millió Ft)	K+F ráfordítások (ezer lakosra)
Közép-Magyarország	1583	256 329	86,4
Közép-Dunántúl	204	35 506	33,2
Nyugat-Dunántúl	252	22 683	23,0
Dél-Dunántúl	207	14 486	15,8
Észak-Magyarország	215	16 126	13,7
Észak-Alföld	301	36 949	24,9
Dél-Alföld	397	32 637	25,5

Forrás: KSH 2015 adatai alapján

6. Összegzés

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a hazai felsőoktatás finanszírozásában jelentős változások mentek végbe 2009–2013 között. Szembetűnően csökkent az állami költségvetésből a felsőoktatási intézményeknek nyújtott támogatások összege, ezzel együtt csökkenés tapasztalható a központi költségvetésnek a felsőoktatás GDP arányos ráfordítását tekintve is. A költségvetési beszámoló adatai alapján látható, hogy a felsőoktatás az összes kiadásainak egyre nagyobb hányadát finanszírozza saját intézményi bevételeiből. A források átrendeződésének azonban számos következménye van. Ezek közül csak néhányat emelünk ki, pl. évről-évre csökken a hallgató létszám nemcsak az államilag finanszírozott, hanem a költségtérítéses szakokon is. A költségvetési források szűkülése a kiadások „nyírbálását” is maga után vonja, ami a működés költségeinek pl. személyi jellegű kiadások, de nem ritkán a kutatásra-fejlesztésre fordítható pénzeszközök csökkentését jelenti. A megszorító intézkedések a felsőoktatási intézmények gazdálkodását eltérően érintik. A vidéki intézmények nehéz helyzetbe kerülnek, csökken a hallgatói létszám, csökken a saját bevétel. Aztán felvetődik a kérdés: megszűnjenek vagy egy másik nagy intézményhez csatlakozzanak? Az ún. nagy egyetemeket kevésbé érintette a források átrendeződése, de a hatásokat tekintve az egyes régiók között jelentősek a különbségek. A budapesti és környéki egyetemek meg tudták tartani pozíciójukat, a vidéki nagy egyetemknél a kiemelt vagy kutató egyetemi státusszal járó többlet támogatás valamelyest kompenzálta a források szűkülését. Felvetődik a kérdés, meddig tartható ez a helyzet?

Számos szerző elemzése rámutat arra, hogy Magyarország felsőoktatása egyrészt összhangban van a gazdasági fejlettségével, és általában a nemzetközi középmezőnyben – vagy annak végén – helyezkedik el. Másik oldalról 2008-ig a magyar felsőoktatás sok szempontból az ország fejlettségéhez képest „erején túl” teljesített, de felzárkózóban volt uniós országok átlagához. Dilemmaként fogalmazható meg, hogy a 2010 utáni tendencia tartósan tekinthető-e, mennyiben vezethető le a gazdasági válság következményeként, a bevezetett változtatások egy hosszú távú gazdaságpolitikai koncepció részei-e, amelyek a további felzárkózást vagy a visszarendeződést szolgálják. Ma már ismert tény, hogy az egyre globalizálódó gazdaságban a felsőoktatás finanszírozása befektetés az emberi tőkébe, de ehhez az állam és magánszféra együttes támogatása szükséges.

Jegyzetek

1. Berlinger Edina (2012): Felsőoktatás-finanszírozás: nemzetközi tendenciák és hazai helyzet, Aula Kiadó, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.
2. Cairncross, F. (2010): The way to fund our universities, *The Independent*, July 26, 2010.; Kováts Gergely (2006): A felsőoktatási intézmények finanszírozási modelljei, *Közgazdasági Szemle*, LIII. évf., október, pp. 919–938.
3. Baldwin R. E.–Wyplosz C. (2009): *The Economics of European Integration*, McGraw-Hill Education – Europe.
4. Máté, D. (2015): Impact of Human Capital on Productivity Growth in Different Labour-skilled Branches *ActaOeconomica* 2015: (1). 51–67. oldal.
5. Majó Zoltán (2000): A felsőoktatás és a munkaerő kapcsolata. In: Farkas B.–Lengyel I. (szerk.) (2000): *Versenyképesség- regionális versenyképesség SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei*, JATEP Press, Szeged, 169–186. oldal.
6. Oktatási statisztikák (2012). http://www.oktatas.hu/felsooktatasi/felsooktatasi_statistikak. letöltve: 2015. 09. 15.
7. Vértényi G. J.–Bus A. P.–Jakovác K.–Eötvös M.–Szudi F.–Weltherné Szolnoki D. (2015): Az állami felsőoktatási intézmények gazdálkodása és működése. Ellenőrzési tapasztalatok. Állami Számvevőszék. (Szerk.: Dr. Németh Erzsébet).
8. Berács József–Derényi András–Kováts Gergely–Polónyi István–Temesi József (2015): Magyar felsőoktatás 2014. Stratégiai helyzetértékelés. Corvinus NFKK.; http://portal.uni-corvinus.hu/fileadmin/user_upload/hu/kutatokozpontok/NFKK/konferencia2015jan-MF2014/MF2014_strat.pdf. letöltve: 2015. 11. 15.
9. Radó Péter (2015): A felsőoktatás állami megszállásáról és annak következményeiről. Beszélő Online. <http://beszelo.c3.hu/onlinecikk/a-felsooktatasi-allami-megszallasarol-es-annak-kovetkezmenyeirol>. letöltve: 2015. 11. 05.
10. Kováts Gergely (2006): A felsőoktatási intézmények finanszírozási modelljei, *Közgazdasági Szemle*, LIII. évf., október, 919–938. oldal.
11. Halász Gábor (2012): *Finanszírozás és gazdálkodás a felsőoktatásban*. Aula, Budapest.; KSH (2013): 2.2.2. Oktatási befektetések (2003–2013). http://www.ksh.hu/thm/2/indi2_2_2.html. letöltve: 2015. 09. 15.
12. Semjén András (2004): *Finanszírozási csatornák*. In: Temesi József (szerk.): *Finanszírozás és gazdálkodás a felsőoktatásban*, Aula, Budapest, 81–225. oldal.
13. Temesi József (2012): *Felsőoktatás – finanszírozás: Nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet*. Corvinus. http://www.uni-corvinus.hu/fileadmin/user_upload/hu/kutatokozpontok/NFKK/letoltheto/Temesi_Jozsef_Finanszirozas.pdf. letöltve: 2015. 09. 15.
14. http://eduline.hu/felsooktatasi/2015/1/5/Maganbefektetokre_enne_szuksegu_az_egyete_1Z7JZG. letöltve : 2015. 10. 05
15. *Fokozatváltás a felsőoktatásban. A teljesítményelvű felsőoktatás fejlesztésének irányvonalai* <http://www.kormany.hu/download/d/90/30000/felsooktatasi%20konceptio.pdf>
16. *Fokozatváltás a felsőoktatásban. A teljesítményelvű felsőoktatás fejlesztésének irányvonalai* <http://www.kormany.hu/download/d/90/30000/felsooktatasi%20konceptio.pdf>
17. Oktatási statisztikák (2012). http://www.oktatas.hu/felsooktatasi/felsooktatasi_statistikak. letöltve: 2015. 09. 15.
18. Polónyi István (2013): Felsőoktatás – világhír helyett hibernáció. *OktpolCafé*. <http://oktpolcafe.hu/polonyi-istvan-felsooktatasi-vilaghir-helyett-hibernacio-2180/>, letöltve: 2015. 10. 15.
19. Berács József et al. (2015): *Magyar felsőoktatás 2014 Stratégia helyzetértékelés*. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1849/1/MF2014_strat.pdf. letöltve: 2015. 10. 05.

Felhasznált irodalom

- Baldwin R. E.–Wyplosz C. (2009): *The Economics of European Integration*, McGraw-Hill Education – Europe.
- Berács József–Derényi András–Kováts Gergely–Polónyi István–Temesi József (2015): *Magyar felsőoktatás 2014. Stratégiai helyzetértékelés*. Corvinus NFKK.
http://portal.uni-corvinus.hu/fileadmin/user_upload/hu/kutatokozpontok/NFKK/konferencia2015jan-MF2014/MF2014_strat.pdf. letöltve: 2015. 11. 15.
- Berlinger Edina (2012): *Felsőoktatás–finanszírozás: nemzetközi tendenciák és hazai helyzet*, Aula Kiadó, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.
- Cairncross, F. (2010): *The way to fund our universities*, *The Independent*, July 26, 2010.
- Halász Gábor (2012): *Finanszírozás és gazdálkodás a felsőoktatásban*. Aula, Budapest.
- KSH (2013): 2.2.2. Oktatási befektetések (2003–2013). http://www.ksh.hu/thm/2/indi2_2_2.html. letöltve: 2015.09.15.
- Kováts Gergely (2006): *A felsőoktatási intézmények finanszírozási modelljei*, *Közgazdasági Szemle*, LIII. évf., október, 919–938. oldal.
- KSH (2015). Központi Statisztikai Hivatal. <http://www.ksh.hu/>
- Lepori B.; Benninghoff M.; Jongbloed B.; Salerno C.; Slipersaeter S. (2007): *Changing models and patterns of higher education funding: some empirical evidence*. In: A. Bonaccorsi and C. Daraio (eds.), *Universities and strategic knowledge creation, Specialization and performance in Europe*, PRIME Series on Research and Innovation Policy in Europe, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, p. 85.
- Majó Zoltán (2000): *A felsőoktatás és a munkaerő kapcsolata*. In: Farkas B.–Lengyel I. (szerk.) *2000 Versenyképesség- regionális versenyképesség SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei*, JATEP Press, Szeged, 169-186. oldal.
- Máté, D. 2015. *Impact of Human Capital on Productivity Growth in Different Labour-skilled Branches* *ActaOeconomica* 2015:(1). 51–67. oldal.
- Polónyi István (2013): *Felsőoktatás – világhír helyett hibernáció*. OktapolCafé. <http://oktapolcafe.hu/polonyi-istvan-felsooktatás-világhír-helyett-hibernáció-2180/>, letöltve: 2015. 10.15.
- Radó Péter (2015): *A felsőoktatás állami megszállásáról és annak következményeiről*. Beszélő Online. <http://beszelo.c3.hu/onlinecikk/a-felsooktatás-allami-megszállasarol-es-annak-következmenyeirol>. letöltve: 2015. 11.05.
- Semjén András (2004): *Finanszírozási csatornák*. In: Temesi József (szerk.): *Finanszírozás és gazdálkodás a felsőoktatásban*, Aula, Budapest, 81–225. oldal.
- Temesi József (2012): *Felsőoktatás – finanszírozás: Nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet*. Corvinus. http://www.uni-corvinus.hu/fileadmin/user_upload/hu/kutatokozpontok/NFKK/letoltheto/Temesi_Jozsef_Finanszirozás.pdf. letöltve: 2015.09.15.
- Fokozatváltás a felsőoktatásban. A teljesítményelvű felsőoktatás fejlesztésének irányvonalai*
<http://www.kormany.hu/download/d/90/30000/felsőoktatási%20konceptió.pdf>
- I1: http://eduline.hu/felsooktatás/2015/1/5/Maganbefektetokre_lenne_szukseguk_az_egyete_1Z7JZG. letöltve : 2015.10.05
- I2: Berács József et al. (2015): *Magyar felsőoktatás 2014 Stratégia helyzetértékelés*. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1849/1/MF2014_strat.pdf. letöltve: 2015.10.05
- I3: *Oktatási statisztikák* (2012). http://www.oktatás.hu/felsooktatás/felsooktatási_statisztikák. letöltve: 2015.09.15.
- I4. *Fokozatváltás a felsőoktatásban. A teljesítményelvű felsőoktatás fejlesztésének irányvonalai*
<http://www.kormany.hu/download/d/90/30000/felsőoktatási%20konceptió.pdf>